

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй стосовно заходів, не пов'язаних із тюремним ув'язненням (Токійські правила) 1990 р. Донецьк: Донецкий Меморіал, 2003. 16 с.
2. Марисюк К.Б. Покарання у вигляді обмеження волі може бути реформоване (досвід Республіки Білорусь). Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2016. № 855. С. 510-514.
3. Польша. Уголовное право и процесс / Криминальная энциклопедия. URL: <http://www.criminal.peterlife.ru/criminal/53199.html#WsscFYhubIU> (дата звернення: 07.04.2018).
4. Giętkowski R. Kara ograniczenia wolności w polskim prawie karnym. Warszawa: Wolters Kluwer Polska SA, 2007. 200 s.
5. Kalisz T. Treść i elementy kształtujące karę ograniczenia wolności. Ius Novum. 2016. № 3. S. 64–76.
6. Sroka T. Koncepcja jedności kary ograniczenia wolności w nowym modelu tej kary po nowelizacji z 20 lutego 2015 r. Palestra. 2015. № 7–8. S. 47–56.
7. Matys L. Na czym polega ograniczenie wolności? Infor-Prawo. 2010-10-03 URL: <http://www.infor.pl/prawo/prawo-karne/wyrok-i-kara/255884> (дата звернення: 15.02.2018).
8. Mrozek K. Materialnoprawne aspekty orzekania kary ograniczenia wolności. Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego. 2016. № 39. S. 74–82.

УДК 343.21

АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ПОКАЗНИКІВ ЗАБРУДНЕННЯ АБО ПСУВАННЯ ЗЕМЕЛЬ

ANALYTICAL REVIEW OF INDICATORS OF POLLUTION OR DAMAGE TO LAND

Олійничук Р.П.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права та процесу

Тернопільського національного економічного університету

У статті висвітлено аналітичні аспекти забруднення або псування земель. Здійснено аналіз кількісних і якісних показників забруднення або псування земель. Досліджено структуру облікованих кримінальних правопорушень у сфері забруднення або псування земель. На підставі результатів аналізу сформульовано авторські висновки щодо виявлених тенденцій.

Ключові слова: забруднення або псування земель, кримінальне правопорушення, кримінальна відповідальність.

В статье освещены аналитические аспекты загрязнения или порчи земель. Осуществлен анализ количественных и качественных показателей загрязнения или порчи земель. Исследована структура учтенных уголовных правонарушений в сфере загрязнения или порчи земель. На основании результатов анализа сформулированы авторские выводы относительно выявленных тенденций.

Ключевые слова: загрязнение или порча земель, уголовное преступление, уголовная ответственность.

The article covers the analytical aspects of pollution or damage to land. The analysis of quantitative and qualitative indicators of pollution or damage to land is carried out. The structure of criminal offenses in the field of pollution or damage to land is explored. Based on the results of the analysis, author's conclusions about the revealed tendencies are formulated.

Key words: pollution or damage to land, criminal offense, criminal liability.

Постановка проблеми. Земля – найцінніше багатство нашої країни. Від її раціонального та ефективного використання залежить добробут народу. Здійснювана земельна реформа направлена на забезпечення раціонального використання та охорони земель. Водночас в результаті складних економічних умов, диспаритету цін на промислову та сільськогосподарську продукцію в Україні поглибилися процеси деградації ґрунтів. Загострилася проблема з балансом поживних речовин у землеробстві, зростає кислотність ґрунтового розчину, зменшується вміст гумусу. У ґрунтах склався негативний баланс поживних речовин, поширилась дегуміфікація (перший за значимістю і глобальністю тип деградації чорноземів), значно збільшилися площі середньо- і сильнокислих ґрунтів. Велике занепокоєння викликає інтенсивне закислення ґрунтів, що робить проблематичним вирощування на чорноземних ґрунтах цукрових буряків, озимої пшениці, багаторічних бобових трав та інших культур.

Використання земельних ресурсів не відповідає також вимогам природокористування. Порушені екологічно допустимі співвідношення площ ріллі, природних кормових угідь, лісових і водних територій, що негативно впливає на стійкість агроландшафту і довкілля. Сільськогосподарські угіддя зазнають забруднення промисловими та побутовими відходами, нафтою та нафтопродуктами, пестицидами та іншими хімічними речовинами, ущільнюються важкою ґрунтообробною технікою, підтоплюються. Порушення сівозмін та відсутність дієвого контролю за дотриманням

елементарних правил і норм використання земель призвели до зменшення продуктивності ріллі.

Стан опрацювання. Забруднення або псування земель як правовий об'єкт вивчалось багатьма вченими-юристами. О.П. Литвин наголосив на ефективності запровадження механізмів державного управління у попередженні забруднення або псування земель під час здійснення господарської діяльності [1]. А.М. Шульга у своїх працях розглянув особливості кваліфікації злочинного забруднення та псування земель (ст. 239 Кримінального кодексу України) і соціальну зумовленість встановлення кримінально-правової заборони забруднення та псування земель [2; 3]. М.В. Іщенко дослідив забруднення або псування земель як наслідки злочину, передбаченого ст. 239 Кримінального кодексу України [4]. О.В. Головкин та Я.О. Лесяк з'ясували питання кримінальної відповідальності за забруднення або псування земель [5]. О.С. Лисанець визначив правові засади охорони земель від забруднення та псування [6]. О. Пенязькова акцентувала увагу на порушеннях спеціальних правил як ознаках складу злочину, передбаченого ст. 239 «Забруднення або псування земель» Кримінального кодексу України [7]. Водночас поза увагою залишаються аналітичні аспекти дослідження такого злочину.

Метою статті є здійснення аналітичного моніторингу показників забруднення або псування земель як кримінального правопорушення та виявлення сучасних тенденцій.

Вклад основного матеріалу. Беззаперечним є твердження О. Вівчаренка, що проблема збереження земель

належить до вічних і на кожному щаблі еволюції має свої територіальні, темпоральні прояви і відповідно засоби та способи її вирішення. Незмінним залишається суть: земля повинна бути збережена як умова та середовище існування людини. Давньогрецький філософ Ксенофан вважав: «Після того, як земля стає брудом і все живе, зокрема і люди, гинуть у бруді, цей бруд потім знову надає початок народженню. Із землі все виникає та у землю все повертається» [8, с. 50].

Слушною є думка О. Зигрій про те, що земельне законодавство намагається забезпечити раціональне використання та охорону земель шляхом закріплення особливостей їх правового режиму. Цей режим як результат правового регулювання суспільних земельних відносин має забезпечувати не лише інтереси суб'єктів відповідних відносин, а й спеціальний порядок використання земель [9, с. 71].

Частиною 1 ст. 239 Кримінального кодексу (далі – КК) України передбачено відповідальність за забруднення або псування земель речовинами, відходами чи іншими матеріалами, шкідливими для життя, здоров'я людей або довкілля, внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля. Частиною 2 цієї ж статті передбачено відповідальність за ті самі діяння, що спричинили загибель людей, їх масове захворювання або інші тяжкі наслідки [10].

Для однозначного тлумачення забруднення або псування земель варто звернутись до положень постанови Плену-

му Верховного Суду України від 10 грудня 2004 р. № 17. Так, під тяжкими наслідками (ст. 249 КК України) слід розуміти такі: загибель чи масове захворювання людей; істотне погіршення екологічної ситуації у певному регіоні (місцевості); зникнення, масові загибель чи захворювання об'єктів тваринного і рослинного світу; неможливість відтворити протягом тривалого часу певні природні об'єкти або використовувати природні ресурси у певному регіоні; генетичне перетворення природних об'єктів; заподіяння матеріальної шкоди в особливо великих обсягах тощо.

Під загибеллю людей (ст. 249 КК України) треба розуміти смерть хоча б однієї людини, що сталася внаслідок вчинення злочинів, відповідальність за які передбачена відповідними статтями КК.

Створення небезпеки для життя і здоров'я людей (ст. 249 КК України) можливе в разі, коли забруднення навколишнього природного середовища чи вчинення інших протиправних дій могло призвести до загибелі хоча б однієї людини, масових захворювань людей, зараження хоча б однієї людини епідемічним або інфекційним захворюванням, зниження тривалості життя чи імунного захисту людей, відхилень у розвитку дітей тощо [11].

Аналітичні дані щодо забруднення або псування земель, зареєстровані правоохоронними органами України, відображені в табл. 1.

Таблиця 1

Аналіз кількісних і якісних показників забруднення або псування земель, зареєстрованих правоохоронними органами України (складено автором на основі [12])

№ з/п	Показники	Роки			Відхилення	
		2015 р.	2016 р.	2017 р.	2017 р. від 2015 р.	2017 р. від 2016 р.
1.	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	102	109	167	65	58
2.	Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру	3	3	5	2	2
2.1.	Частка кримінальних правопорушень, у яких особам вручено повідомлення про підозру, у загальній кількості облікованих кримінальних правопорушень, % (п.2/п.1)*100%	2,9	2,7	3	0,1	0,3
3.	Кримінальні правопорушення у провадженнях, досудове розслідування у яких зупинено відповідно до ст. 280 КПК України	1	0	1	0	1
3.1.	- у зв'язку з захворюванням підозрюваного	0	0	0	0	0
3.2.	- коли перебування підозрюваного невідоме	1	0	1	0	1
3.3.	- у зв'язку з виконанням процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва	0	0	0	0	0
4.	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду	2	2	4	2	2
4.1.	- з обвинувальним актом	2	2	4	2	2
4.2.	- з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	0	0	0	0	0
4.3.	- з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	0	0	0	0	0
4.4.	- з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	0	0	0	0	0
4.5.	- вчинені особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення	0	0	0	0	0
4.6.	- вчинені групою осіб	0	0	0	0	0
4.7.	- вчинені у стані алкогольного сп'яніння	0	0	0	0	0
4.8.	- вчинені неповнолітніми або за їх участю	0	0	0	0	0
4.5.	Частка кримінальних правопорушень, за якими провадження направлені до суду, у загальній кількості облікованих кримінальних правопорушень, % (п.4/п.1*100%)	1,9	1,8	2,4	0,5	0,6

5.	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	71	66	126	55	60
5.1.	Зокрема за ч. 1 пп. 1, 2, 4, 6 ст. 284 КПК України	71	66	126	55	60
6.	Кримінальні правопорушення, у яких на кінець звітного періоду рішення не прийнято	99	107	162	63	55
6.1.	Частка кримінальних правопорушень, у яких на кінець звітного періоду рішення не прийнято , у загальній кількості облікованих кримінальних правопорушень, % (п.6/п.1*100%)	97	98,1	97	0	-1,1

Отже, на основі даних табл. 1 можна зробити такі висновки:

1) протягом аналізованого періоду збільшилась кількість облікованих правоохоронними органами України кримінальних правопорушень у сфері забруднення або псування земель. Так, у 2017 році зафіксовано 167 злочинів, що на 58 більше, ніж у 2016 році, та на 65 більше, ніж у 2015 році. Таким чином, існує негативна тенденція, виражена у кількісному зростанні забруднення або псування земель;

2) відзначається збільшення кількості кримінальних правопорушень, у яких особам вручено повідомлення про підозру, що зумовлено збільшенням кількості облікованих кримінальних правопорушень у відповідних звітних періодах. У 2017 році було вручено повідомлення про підозру за 5 кримінальними правопорушеннями, що на 2 більше, ніж у 2015 та 2016 роках. Водночас це є доказом високого ступеня латентності такого виду злочинних діянь, а також проблематичності та специфічності їх розслідування та виявлення підозрюваних осіб.

Частка кримінальних правопорушень, у яких особам вручено повідомлення про підозру, у загальній кількості облікованих кримінальних правопорушень має тенденцію до збільшення і варіює від 2,9% – у 2015 році до 3% – у 2017 році. На перший погляд цифри вказують на підвищення ефективності роботи правоохоронних органів у напрямі виявлення підозрюваних осіб у вчиненні злочину. Але порівнюючи кількість кримінальних правопорушень, у яких особам вручено повідомлення про підозру, із загальною кількістю облікованих кримінальних правопорушень у звітному періоді, можна зробити висновок про вкрай низьку ефективність діяльності правоохоронних органів у сфері забруднення або псування земель (наприклад, лише 5 повідомлень про підозру із 167 облікованих кримінальних правопорушень у 2017 році);

3) упродовж 2015–2017 рр. приблизно однаковою залишається кількість кримінальних правопорушень у провадженнях, досудове розслідування у яких зупинено відповідно до ст. 280 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України, зокрема у таких випадках:

– якщо підозрюваний захворів тяжкою хворобою, яка перешкоджає його участі у кримінальному провадженні, за умови підтвердження цього відповідним медичним висновком;

– якщо оголошено в розшук підозрюваного;

– якщо слідчий суддя відмовив у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування;

– якщо наявна необхідність виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва [13];

4) викликає стурбованість і вкрай низька кількість кримінальних правопорушень, за якими провадження

направлені до суду, порівняно з загальною кількістю облікованих кримінальних правопорушень. Однак можна відзначити, що є позитивна тенденція щодо збільшення кількості кримінальних правопорушень, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом, які становлять найбільшу питому вагу кримінальних правопорушень, за якими провадження направлені до суду (адже інші показники цього розділу дорівнюють нулю): з 2 правопорушень у 2015 році до 4 – у 2017 році. Хоча це дуже низький показник порівняно із загальною кількістю облікованих кримінальних правопорушень у звітному періоді (наприклад, лише 4 із 167 облікованих кримінальних правопорушень у 2017 році);

5) кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито, якщо встановлена відсутність події кримінального правопорушення; встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення; набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою; існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню (пп. 1, 2, 4, 6 ч. 1 ст. 284 КПК України [13]) мають зростаючу тенденцію (їхня кількість збільшилась із 66 у 2016 році до 126 у 2017 році), що в цілому можна охарактеризувати як негативне явище;

6) кількість кримінальних правопорушень, у яких на кінець звітного періоду рішення не прийнято, значно зросла протягом аналізованого періоду. Так, у 2015 році вона становила 99 кримінальних правопорушень, у 2016 році – 107, а у 2017 році – 162, що на 55 більше, ніж у 2016 році, та на 63 більше, ніж у 2015 році, тобто за період 2015 – 2017 рр. цей показник значно зріс, а саме у 1,6 разів.

Висновки. Проведений аналіз у сфері забруднення або псування земель дозволяє констатувати такі положення:

1) намітилась негативна тенденція кількісних змін у сфері забруднення або псування земель, оскільки протягом 2015–2017 рр. збільшилась кількість облікованих правоохоронними органами України злочинів такого виду;

2) ефективність роботи правоохоронних органів у напрямі виявлення підозрюваних осіб у вчиненні забруднення або псування земель впродовж останніх трьох років знизилась, оскільки частка кримінальних правопорушень, у яких особам вручено повідомлення про підозру, у загальній кількості облікованих кримінальних правопорушень має тенденцію до значного зменшення.

Виявлення загрозливих тенденцій у сфері забруднення або псування земель зумовлює необхідність розроблення ефективних заходів щодо протидії, що є перспективами подальших досліджень у цьому напрямі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Литвин О.П. Ефективність запровадження механізмів державного управління у попередженні забруднення або псування земель при здійсненні господарської діяльності. Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Управління». 2011. Вип. 4. С. 112–120.
2. Шульга А.М. Особливості кваліфікації злочинного забруднення та псування земель (ст. 239 Кримінального кодексу України). Право і суспільство. Питання кримінального права та процесу. 2014. № 6–1, частина 2. С. 326–331.
3. Шульга А.М. Соціальна обумовленість встановлення кримінально-правової заборони забруднення та псування земель. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2006. № 3. С. 11–20.
4. Іщенко М.В. Забруднення або псування земель як наслідки у злочині, передбаченому ст. 239 Кримінального кодексу України. Кримінальне право. Серія «Кримінологія». URL: <http://oaji.net/articles/2016/3229-1477296330.pdf>.
5. Головкін О.В., Леляк Я.О. Кримінальна відповідальність за забруднення або псування земель. Судова апеляція. Серія «Кримінальне право та кримінальний процес». 2014. № 2 (35). С. 38–44.
6. Лисанець О.С. Правові засади охорони земель від забруднення та псування. Теорія та практика правознавства. 2014. Вип. 2 (6). С. 1–10.
7. Пенязькова О. Порухення спеціальних правил як ознака складу злочину, передбаченого у статті 239 «Забруднення або псування земель» Кримінального кодексу України. Вісник Національної академії прокуратури України. Трибуна молодого вченого. 2017. № 4 (50). С. 118–124.
8. Вівчаренко О. Стан та прояви проблематики дослідження правової охорони земель в Україні. Актуальні проблеми правознавства. 2016. Випуск 3 (7). С. 50–54.
9. Зигрій О. Організаційно-правовий аспект використання та охорони земель. Актуальні проблеми правознавства. 2017. Випуск 1 (9). С. 70–74.
10. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>.
11. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довікільця: постанова Пленуму Верховного Суду України від 10 грудня 2004 р. № 17. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04>.
12. Звіти про роботу органів досудового розслідування за 2015–2017 рр. URL: <http://www.gp.gov.ua>.
13. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua>.

УДК 343.221.51

ВИДИ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ
ЩОДО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ: ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯTYPES OF CRIMINAL MEASURES AGAINST LEGAL ENTITIES
IN UKRAINE: WAYS OF IMPROVEMENT

Онокієнко О.А.,

*студентка юридичного факультету**Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

У статті розглядаються види заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, передбачені Кримінальним кодексом України. Виділено окремі проблеми правового регулювання цих заходів та можливі шляхи їх подолання. Запропоновано розширити перелік заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб з урахуванням мети їх застосування та зарубіжного досвіду.

Ключові слова: заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, мета застосування заходів кримінально-правового характеру, штраф, ліквідація юридичної особи, конфіскація майна.

В статье рассматриваются виды уголовно-правовых мер, применяемых к юридическим лицам, которые предусмотрены Уголовным кодексом Украины. Выделены некоторые проблемы правового регулирования данных мер и возможные пути их устранения. Предлагается расширить перечень уголовно-правовых мер, применяемых к юридическим лицам, с учетом цели их применения и зарубежного опыта.

Ключевые слова: меры уголовно-правового характера относительно юридических лиц, цель применения уголовно-правовых мер, штраф, ликвидация юридического лица, конфискация имущества.

The article examines types of criminal measures against legal entities determined by Ukrainian Criminal Code. There are defined some problematic issues about legal regulation of these measures and ways to improve it. Author offers to expand the list of criminal measures for legal persons on the basis of their purpose and foreign experience.

Key words: criminal measures against legal entities, purpose of criminal measures, fine, dissolution of legal entity, confiscation.

Постановка проблеми. Інститут заходів кримінально-правового характеру є порівняно новим для українського кримінального права. Його запровадження супроводжувалося численними науковими дискусіями щодо сутності таких заходів, їх співвідношення з кримінальною відповідальністю, доцільності їх закріплення у кримінальному законодавстві та інших проблемних аспектів, які не вщухають і досі. Проте у цій публікації звертається увага на конкретні питання, пов'язані із видами заходів кримінально-правового характеру, які можуть бути застосовані до юридичної особи. На нашу думку, вдосконалення правового регулювання у цій сфері дозволить активніше

застосовувати цей інститут у судовій практиці. У такому аспекті видається корисним звернення до досвіду держав, які раніше за Україну запровадили заходи кримінально-правового впливу на юридичну особу, а отже, вже мали можливість перевірити їх ефективність на практиці.

Стан опрацювання. Проблеми інституту заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб були предметом дослідження багатьох українських вчених, серед яких можна назвати П.П. Андрушка, Т.С. Баграченко, В.К. Гришука, К.П. Задою, В.М. Куца, С.Я. Лихову, А.С. Нерсесяна, Н.А. Орловську, О.Ф. Пасеку, О.В. Попович, П.Л. Фріса, М.І. Харвонюка, Г.З. Яремко, А.М. Яценка та інших.